

Magyar és oszmán összecsapások 1601-ben

Bagi Zoltán Péter: „Én alig voltam erősb és rettenetesb harczon és viadalon, mint ez vala.” A keresztény és az oszmán főszereg harca 1601-ben. Iszkaszentgyörgyi Községi Önkormányzat, Iszkaszentgyörgy, 2016. 215 oldal

A 16. és a 17. század fordulóján zajló tizenöt éves háború (1591/1593–1606) kétségkívül egyike volt a magyarországi oszmán uralom meghatározó eseményeinek, ennek ellenére a múlt századig az Oszmán Birodalom és számos európai állam részvételével zajló hadakozás története nem keltette fel a magyar történetírás érdeklődését. Hazánkban a témával kapcsolatban Gömör Gusztáv 1892. évi tanulmánya a mai napig meghatározó, az első nagy ívű összefoglalás pedig több mint egy évszázaddal később Tóth Sándor László nevéhez fűződik, aki 2000-ben megjelent könyvében az időrendi sorrendet szem előtt tartva vázolta fel a háború eseménytörténetét. Jelen kötet szerzője, Bagi Zoltán Péter már hosszú évek óta elhivatott kutatója a Német-római Császárság és a Magyar Királyság történetének, ezen belül is elsősorban a tizenöt éves háború császári-királyi hadseregének felépítésére, ellátására és szervezetére helyezi a hangsúlyt. A szerző korábbi érnyeit és eredményeit ötvözve jelenlegi kötetében arra vállalkozott, hogy a háború magyarországi történéseivel kapcsolatos oly sok nyitott kérdés közül egyet részletekig menően megvilágítson, nevezetesen az 1601. évi dunántúli hadjáratot, különös tekintettel Székesfehérvár visszafoglalására, valamint a keresztény és az oszmán sereg küzdelmeire.

2017 októberében az egyik Fejér megyei hírportálnak Bagi Zoltán úgy nyilatkozott, hogy a könyv megjelenésének támogatásával Iszkaszentgyörgy polgármestere egyrészt méltó emléket szeretett volna állítani a település mellett lezajlott összetűzésnek,

másrészt nem titkolt módon az idegenforgalom fellendülését várja a kötettől. Már a könyv tartalomjegyzékének láttán is, majd pedig a kötet egészét végig olvasva egyértelművé válik, hogy e kiadvány messze túlmutat ezen célkitűzéseken.

A kötet szerkezete a háború mozgatórugóinak összefüggéseit szem előtt tartva épül fel, aminek következtében elsőként a tizenöt éves háborúban részt vevő felek finánciális helyzete kerül nagytó alá. A Habsburg Monarchia állandó pénzügyi gondjai a „békeévek” során is gondot jelentettek, a hadi helyzet állandósulásával pedig a nehéz helyzet még tovább súlyosbodott. Az adósságokkal küzdő monarchia fő anyagi terheit azonban elsősorban tartományai viselték, melyek a „hosszú háború” alatt már nemcsak a végvárak fenntartási költségeiből, illetve a végváriak zsoldjának fizetéséből vették ki a részüket, hanem a mezei hadak kiállításából is. A szerző felvázolja a tartományok anyagi hozzájárulásának elsődleges forrását biztosító magyar, alsó-ausztriai és cseh rendi gyűlések működését, s leszögezi, hogy a gyűléseken a vita mindig csak a segély mértéke, valamint az azért cserébe kapható ellenjuttatások körül folytak. Az Oszmán Birodalom pénzügyeinek tárgyalása jóval kisebb teret és terjedelmet kap, az arányok ilyesfajta eltolódása azonban nem róható fel súlyos hibaként a szerzőnek, hiszen a fejezetből így is világosan kiderül a legfőbb megállapítás, nevezetesen, hogy a tizenöt évig tartó küzdelemsorozatban a Habsburgokhoz hasonlóan az Oszmán Birodalom is komoly pénzügyi gondokkal küzdött.

A felek stratégiai elképzeléseivel kapcsolatban Bagi Zoltán kiemeli, hogy mind a magyar, mind pedig a Habsburg fél részéről Buda elfoglalását tartották a legfontosabb célkitűzésnek, ennek ellenére Székesfehérvár elfoglalása mellett döntött a hadvezetés.

A döntés okaként két fő tényezőt említ a szerző: egyrészt Székesfehérvár várában állomásozott a második legnagyobb helyőrség a budai vilajet várai közül – így az védte Budát, és ellenőrzése alatt tartotta az oda vezető vízi és szárazföldi utat –, ám az osztróm idején a helyőrség létszáma igencsak megfogyatkozott. Másrészt az oszmán erősség léte közvetlenül veszélyeztette a szomszédos győri végvidéki főkapitányságot. A szerző által is hivatkozott Fodor Pál kutatásaiból már részletesen ismerjük, hogy ezzel szemben az oszmán stratégia homlokterében mindvégig Bécs elfoglalása állt, ami a tizenöt éves háború időszakában annyiban módosult, hogy a nagyobb magyarországi erősségek elfoglalását követően került volna sor a Bécs elleni támadásra.

A kötet talán leghangsúlyosabb része a császári és királyi hadsereget tárgyaló fejezet. A szerző tekintélyes mennyiségű bécsi levéltári anyag és bőséges külföldi szakirodalom felhasználásával, sok oldalon keresztül ismerteti a Habsburg Monarchia különféle csapatnemeit, szervezetét és vezetését. A jobb átláthatóság kedvéért több ismertetni kívánt adatot táblázatba foglal, azonban sajnálatos módon ezen táblázatok a könyv más, arra érdemes fejezeteiben hiányoznak, holott a megannyi helyen feltüntetett számadatokat még szemléletesebbé tették volna. Ennél viszont sokkal fontosabb, hogy a Habsburg Monarchia seregében szolgáló magyar katonasággal kapcsolatban a köztudat számára mindezidáig kevésbé ismert, ám annál figyelemreméltóbb megállapításokat tesz a szerző: a háború folyamán a közhiedelemmel ellentétben nemcsak külföldi zsoldoscsapatok vettek részt a harcokban – kiváltva az egyre inkább harcértékét vesztő *personalis insurrectiot* –, hanem a legnagyobb magyar földesúri családok többesres kontingensei is, amelyek a nagyobb portyákból és a hadjáratokból is kivették a részüket. Emellett az Udvari Haditanács magyar katonákat is fogadott fel a mezei hadseregekbe, aminek költségeit a rendi országgyűléseken megszavazott *dicá-*

ból fizették. A Dunántúl területén például két főrangú nemes, Batthyány II. Ferenc és Nádasdy Ferenc fogadott fel ilyen módon katonaságot, amelyeknek – mint írja a szerző – parancsnokai is voltak egyben. Mindezen felül a magyar végvárakból is rendelték bizonyos számú katonaságot a mezei hadak mellé. Magyar katonaságot azonban nemcsak a magyar rendek, hanem a Habsburg Monarchia más tartományai is felfogadtak, de a katonaaállítás az esetek többségében ugyancsak a főnemesekre bízta. Bagi szerint a felfogadható katonaelemek az úgynevezett „szabad harcosok társulásai” közül kerültek ki (63. old.), majd ezt követően a szabadhadjúk csoportjáról nyújt rövid áttekintést.

A háborúban részt vevő csapatok tisztikarát illetően a szerző szerint „folyamatos kísérletezés zajlott”. (66. old.) A végvidéket vezető tisztikarnak alkalmazkodnia kellett a mezei hadviselés sajátosságaihoz, ám hamar kiderült, hogy a cseh, osztrák és magyar rendek alkalmatlanok voltak a mezei hadak irányítására, így a csapatok vezetésével nyugat-európai hadszíntéren tapasztalattal szerzett hadvezéreket bízták meg. Az oszmán hadsereg felépítésének ismertetése kisebb teret kapott a kötetben, azonban így is kirajzolódik, hogy sem a császári-királyi hadsereg, sem az oszmán hadsereg nem alkotott homogén egységet.

Az 1601. év eseményei taglalásánál először a háborúzó felek létszámát igyekszik meghatározni, ami a források eltérő számadatai okán igencsak bonyolult feladat. Ám a szerző aprólékos számításokat végezve törekszik az egyes hadvezérek alatt harcoló csapatok létszámát meghatározni, majd ezeket az eredményeket sokatmondó táblázatokba foglalja. Mindent egybevetve a császári-királyi hadsereg összlétszáma papíron 28–30 000 gyalogost és lovast tett ki, ezzel szemben Bagi Zoltán mindössze 13–20 000 főre becsüli a keresztény sereg létszámát, ami már magában foglalja a magyar rendek által a *dicá*ból kiállított mintegy 1500 fős kontingenst is. Az oszmán sereg létszámá-

nak megállapítása a szerző által összehasonlított ellentmondó vélemények miatt hasonlóképpen nehéz feladat, ám a többszörös túlerő így is biztosra vehető. Ezt követi a Székesfehérvár ostromát megelőző állapotok ismertetése, a védművek bemutatása, a védősereg létszámának meghatározása, majd az ostrom kronologikus sorrendben történő illusztrálása révén komplex képet kapunk az ostrom lefolyásáról. 1601. szeptember 20-án a fehérvári vár a keresztények kezére került, jóllehet az ostrom és az időközben kiütött tűz miatt szinte a teljes város romhalmazzá változott.

Mindezek után Bagi az 1601. október 10–15. közötti eseményeket tárgyalja, amelyek a magyar történetírásban sárréti vagy székesfehérvári csataként ismertek. Ugyanakkor Bagi figyelmeztet, hogy a csata és az ütközet szavak között különbséget kell tenni. Szerinte az októberi történések eddig helytelenül csataként szerepeltek a magyar történetírásban, pedig nem a teljes sereg ütközött meg, s a háború menetére sem volt döntő hatása az ütközeteknek, így inkább összecsapások láncolatáról beszélhetünk. Emellett külön kiemelendő, hogy Bagi földrajzilag is sikeresen azonosította az ütközetek helyszíneit. Ezt követően a lehető legpontosabban rekonstruálja a Szentgyörgy-mezei csata eseménytörténetét, végül a Bécsben fennmaradt, Octavian Secundus és Philipp Eduard Fugger által összegyűjtött

több mint 16 000 példányt számláló hírlevél-gyűjtemény, az úgynevezett *Fuggerzeitungen* segítségével mutatja be, hogy a korabeli „sajtó” miként is tudósított a tárgyalat eseményekről.

Ezt követően azt várnánk, hogy a szerző összegzi a leírtakat, továbbá a kötet értékét növelte volna, ha a vázolt ütközeteket vizuálisan is ábrázoló ábrák, térképek kerültek volna a műbe, sajnálatos módon azonban ezek elmaradtak. Ezeket a hiányosságokat ellensúlyozza a kötet végén található, gazdag külföldi szakirodalmat (is) felvonultató irodalomjegyzék, illetve a szerfelett pontos és alapos névmutató. A Fejér megyei Iszka-szentgyörgy község anyagi támogatásával elkészült kötetből sajnos mindösszesen 400 példány készült, ami egyrészt ösztönző és követendő példa lehet más települések számára is, másrészt viszont kedvezőtlen, hogy a kötet kereskedelmi forgalomban nem kapható, így a széles olvasóközönség számára csak nehezen hozzáférhető. Bagi Zoltán könyve ugyan a tizenöt éves háborúnak csak egy múltó epizódját dolgozza fel felettébb alapos és színvonalas módon, mindazonáltal a háború teljes történetének, hátterének és mozzatórugóinak minél teljesebb megismeréséhez nélkülözhetetlen munkát tarthatunk a kezünkben.

BARÁTH ZSOLT